

ІСТОРІЯ ГАЛИЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В НАЦІОНАЛЬНОМУ І РЕГІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ

УДК 94 (477.83/.86+470.62) “185/190”

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

УЧАСТЬ НАДДНІПРЯНСЬКИХ ДІЯЧІВ У ВИДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ В ГАЛИЧИНІ В 1860-х РОКАХ

Висвітлено роль українських діячів Наддніпрянщини у виданні україномовної преси в Галичині в 1860-х роках. Встановлено, що редакції часописів раннях народовців (“Вечерниці”, “Мета” тощо) передруковували твори з наддніпрянських видань, передусім упорядкованого М. Максимовичем альманаху “Киевлянин” (1840 і 1841), петербурзької “Основи” 1861–1862 рр.; зв’язки галицьких видавців із наддніпрянцями були спорадичними; найбільший вплив на народовські видання в 60-х роках мав П. Куліш, особливо на журнал “Правда” у Львові з 1867 р.; до середини 1860-х років українські громадівці публікувалися в русофільській газеті “Слово”; публікації українських письменників у галицькій пресі наближали місцеві мовні норми до загальноукраїнських, поширювали усвідомлення своєї приналежності до єдиного українського народу.

Ключові слова: наддніпрянські діячі, українська преса, народовці, часопис, вплив.

Вагомий внесок в утвердження ідеї національної єдності (соборності) України зробила періодична преса Галичини, що виходила легально в конституційних умовах Габсбурзької монархії. Видання української преси в півдавстрійській Галичині та роль у цьому наддніпрянських діячів привертала увагу дослідників¹, але й досі залишається актуальним питання участі громадівців-українофілів Наддніпрянщини у видавничій діяльності галичан.

На сторінках народовських часописів у Львові “Вечерниці” (1862–1863), “Мета” (1863–1865), “Нива” (1865), “Русалка” (1866) знайшла підтримку ідея самобутності та національної єдності розділеного між двома державами українського (“малоруського”) народу. Так, уже в першому номері “Вечерниць”, що виходили щотижня етимологічним правописом, у лютому 1862 р. зазначено: “По-надъ нашою [малоруською – *I. P.*] галузою, изъ-давна ломаною и загуканою сильными вихрами, росте близька велико-руська сестриця такъ пышно та буйно, що зъ-за неї ніхто уже нашої и не бачить”². Автори статей у “Вечерницях” проголошували необхідність формування єдиної української літературної мови “на чисто народній основѣ, або инакше, не дѣлитись письмомъ одъ нашихъ надднѣпрянскихъ братѣвъ,

¹ *Студинський К.* До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860–1873 / К. Студинський // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – Київ, 1928. – Кн. 2. – С. 6–40; *Середа О.* Національна свідомість і політична програма раннях народовців у Східній Галичині (1861–1867) / О. Середа // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 199–214; *Мудрий М.* Галицькі народовці в 60-х рр. ХІХ ст.: спроба модернізації української національної ідеї / М. Мудрий // Молода нація. Альманах. – Київ, 1996. – Вип. 3. – С. 213–219.

² Передне слово // Вечерницѣ. – Львів, 1862. – Ч. 1. – С. 1.

зь котрыми становимо одну народню цѣлбсть”³. Серед галицьких письменників у часописі найчастіше виступали В. Шашкевич, К. Климкович, Є. Згарський, Ф. Заревич, Д. Танячкєвич, А. Вахнянин та інші, а з буковинських – Ю. Федькович.

Однак власними силами галицькі народовці навряд чи змогли б “заповнити «Вечерниці» своїми творами, – зауважив багатолітній дослідник наддніпрянсько-галицьких взаємин другої половини ХІХ ст. К. Студинський, – якби не особисті зв’язки з українськими письменниками, якби не журнали «Кієвлянинъ» (1840 і 1841) і «Основа» (1861–1862), а побіч них видання творів поодиноких авторів”⁴. Зразком для наслідування стали твори наддніпрянсько-українських літераторів і вчених, які постійно друкували в часописі. Так, читачі “Вечерниць” могли ознайомитися з творами Т. Шевченка, Марка Вовчка, Л. Глібова, О. Стороженка, М. Омельковича, В. Бернатовича (псевдонім – Кузьма Басарабець), М. Максимовича, М. Терезовського і П. Куліша, який підписувався власним іменем або псевдонімом Петро Забоцьнє⁵. Одним із перших встановив зв’язки з редакцією студент Київського університету В. Бернатович, що зацікавив галичан оповіданнями про життя селянства⁶. У часописі друкували публіцистичні дописи та оповідання, надіслані молодим письменником у Галичину під час подорожі Європою на початку 1860-х років⁷. Побувавши у Львові, наддніпрянський діяч написав нову статтю, надруковану 7 лютого, у якій закликав до розвитку на народнорозмовній основі в Галичині української літературної мови. В іншому випадку В. Бернатович жартома пообцяв “запитися горѣлкою, якъ не матимемъ щирои народнє-руської письменности”⁸.

П. Куліш надіслав до “Вечерниць” оповідання “Дівоче серце”. У листопаді–грудні 1862 р. воно було надруковано (Чис. 39–42)⁹ з приміткою редакції: “Помѣщаючи повѣсть «Дівоче серце», дякуємо Пану Кулѣшеви за честь, яку зробивъ намъ, пересылаючи свою працю у нашу Редакцію. При щирѣй помочи надднѣпрянськихъ братѣвъ чєй скорше зайдемо тамъ, куда давно намъ прямовати належало..., побачимо всѣ одинъ цѣль, одну дорогу сынамъ великои України”. Редакція вирішила не змінювати правопису П. Куліша “для вигоды нашої старшої читающей публики”¹⁰.

На сторінках часопису опубліковано також Кулішеві поезії “До братів на Вкраїну”¹¹ і думу “Кумейки”¹², що були передруковані. На прохання видавців

³ Слово до нашихъ предплатителѣвъ // Там само. – Ч. 35. – С. 296.

⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф. 362 (Студинський К.). – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 91.

⁵ *Студинський К.* До історії взаємин... – С. 25.

⁶ *Басарабець.* Розказъ про Явдоху Долиньчанку, за ѣи долю та й кривду / Басарабець // *Вечерницѣ.* – 1862. – Ч. 20. – С. 160–162; *Його жє.* Мужичька дружба // Там само. – 1862. – Ч. 25. – С. 222–224; Ч. 26. – С. 229–231; Ч. 27. – С. 237–239; Ч. 29. – С. 254–256; Ч. 30. – С. 261–263; Ч. 31. – С. 270; *Його жє.* Тодѣрь Бушакъ // Там само. – 1862. – Ч. 35. – С. 300, 301.

⁷ *Басарабець.* Зъ дороги / Басарабець // *Вечерницѣ.* – 1862. – Ч. 39. – С. 333, 334; Ч. 42. – С. 356, 357; Ч. 43. – С. 364, 365; *Його жє.* Допись съ чеськой Праги. 5 сѣчня // Там само. – 1863. – Ч. 5. – С. 36–38.

⁸ *Його жє.* Допись. Львѣвъ 1 лютого // *Вечерницѣ.* – 1863. – Ч. 6. – С. 45, 46.

⁹ Дівоче серце. Идилія П. Куліша // *Вечерницѣ.* – 1862. – Ч. 39. – С. 329–332; Ч. 40. – С. 337–339; Ч. 41. – С. 346–348; Ч. 42. – С. 353–355.

¹⁰ Всячина // *Вечерницѣ.* – 1862. – Ч. 39. – С. 336.

¹¹ *Кулѣшь П.* До братѣвъ на Вкраину / П. Кулѣшь // Там само. – 1863. – Ч. 2. – С. 9, 10.

¹² *Кумейки.* Дума (Зъ “Досвѣткѣвъ” П. Кулѣша) // Там само. – 1863. – Ч. 6. – С. 41, 42.

надіслати нові твори П. Куліш відповів: “Шкода, що не маю нічого готового послати Вамъ у збірникъ; а тільки що напишу, заразъ и вишлю... Щиримъ серцемъ прихильний до Васъ и до всеї коханої Галицької Русі”¹³.

Запрошуючи до передплати часопису на 1863 р., видавці запевняли, що знайшли “симпатію въ народѣ межи старшими и молодшими, въ Галичѣ и на Украинѣ”. Підтвердженням цього були “численні листы, яки достаємо зъ провінції, и матеріялы, якихъ удалось намъ нагромадити послѣдними часами...”¹⁴.

Редактори “Вечерницъ” звернулися через В. Бернатовича до Марка Вовчка, яка перебувала в першій половині 1860-х років у Парижі, з проханням передати один із своїх творів. Авторка надіслала початок повісті “Пройдисвіт”. Як зазначалося у “Вечерницях”, це була “славна писателька”, що обіцяла “по своїмъ силамъ служити «добрій справѣ»”¹⁵. Від імені редакції К. Климович висловив українській письменниці подяку в обширному листі, але Вовчок, мабуть, не відповіла і продовження повісті не передала. Наскільки відомо, ширших зв’язків із нею не було встановлено¹⁶. У часописі надруковано тільки першу частину “Пройдисвіта” з поміткою в кінці: “...дальше обіцяно”¹⁷.

Редакція “Вечерницъ” скористалася публікацією “Народних оповідань” Марка Вовчка, перше видання яких вийшло 1857 р. у Петербурзі. Галицький часопис передрукував оповідання “Козачка”¹⁸, причому в редакційній примітці зазначалося, що воно написане українською мовою – “то не такій далекій намъ говоръ, якъ російській, але то таки нашъ власный, хоть, правда, краснѣйшій одъ сего, якимъ мы въ Галичинѣ говоримо... Дай Боже намъ якъ найшвидче познати и якъ найбільше повчитися нашої української словесности, а тогдѣ наша письменность... станеться така, якъ повинна бути: народна, самостайна, руська!”¹⁹.

Галицький часопис “Вечерниці”, в якому друкували твори наддніпрянсько-українських авторів, спричинив інтерес у Наддніпрянщині. О. Кониський із заслання на півночі Росії, куди він був відправлений за українофільську діяльність, на початку 1863 р. надіслав “Вечерницям” три поезії, надруковані під псевдонімом Сирота²⁰, обіцяв незабаром передати повість²¹. У листі до В. Шашкевича 28 лютого 1863 р. О. Кониський висловив подяку за примірник “Вечерницъ”, надісланий йому аж у Вологду, з радістю писав, що “для мене на чужині се великий, дуже великий гостинець, а ще більший зробіте, коли будете ласкаві и напишете, що дієтця у Галичині, якъ наші брати...”²². Редакція надрукувала

¹³ Літературні вѣсти // Там само. – Ч. 3. – С. 24.

¹⁴ Запросины до передплаты // Там само. – 1862. – Ч. 42. – С. 360.

¹⁵ Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 31. – С. 272.

¹⁶ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 102, 102 а.

¹⁷ Пройдисвіт. Повѣсть Марка Вовчка // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 10. – С. 73–76.

¹⁸ Козачка. Народне оповѣданье Марка Вовчка // Там само. – 1862. – Ч. 5. – С. 39, 40; Ч. 6. – С. 47, 48; Ч. 7. – С. 55, 56; Ч. 8. – С. 62, 63; Ч. 9. – С. 72; Ч. 10. – С. 79, 80.

¹⁹ Козачка // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 5. – С. 39.

²⁰ Сирота. Споминки про Богдана Хмельницького (Частина) // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 13. – С. 102, 103; Сирота. Українська нічъ. Олені Василевні С-л-д-кій // Там само. – Ч. 14. – С. 109; Сирота. Плачъ Іереміи (Частина зъ 3-ї глави) // Там само. – Ч. 16. – С. 126.

²¹ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 102а.

²² Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України. Відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 3 (Франко І.). – Од. зб. 3705. – Арк. 1. – Од. зб. 4326. – Арк. 1.

оповідання Омеляна Стояненка “Справдешня приязнь”²³ і його недокінчений нарис “Хуртовина”²⁴.

До редакції влітку 1862 р. надійшов лист М. Терезовського, який “щиримъ сердцемъ” вітав новий часопис у Галичині – “першу гезету, писанну нашою мовою”. Русофільське “Слово”, що почало виходити у Львові в 1861 р., надсилалося в Наддніпрянщину, однак, за словами автора, “на Україні дуже не вподобаєцца его мова, котру навіть не зовсімъ розуміємо...”. Автор вітав прагнення “писати такъ, якъ говоре народъ, такою мовою, котру розуміє нашъ селянинъ”. Водночас висловлював жаль, що “ви тримаетесь Вашої Галицької правописі... у насъ на Україні важко читають книжки, писані Вашою правописсю”. М. Терезовський виступав за фонетичний правопис П. Куліша – “кулішівку. Здавалося б, легше прийняти літературно опрацьовану «лядську [польську – *I. P.*] або московську мову», ніж “працювати надъ своєю, ще невиробленною”. Однак навіть “маленькі народи хотять мати свою власну літературу”, що вже казати про понад 15-мільйонний український народ²⁵. Невдовзі з Харкова надійшло “Письмо з-задніпровської України”²⁶, що містило тезу про необхідність “розвивати народъ на его власніхъ початкахъ”, літературну мову на народнорозмовній основі й самостійну українську літературу²⁷.

Однак зв’язки наддніпрянських письменників і простих дописувачів із редакцією часопису були все-таки спорадичними. К. Студинський стверджував, що, крім П. Куліша, в безпосередньому листуванні з “Вечерницями” залишалися маловідомі літератори В. Бернатович і М. Терезовський, тоді як твори інших українських письменників надходили, найімовірніше, “з другої руки” – від самого П. Куліша або передруковувалися²⁸. Як правило, це були передруки з двох журналів – М. Максимовича “Кієвлянинъ” (далі – “Кієвлянин”) видання 1840 і 1841 рр. та В. Білозерського “Основа”, що виходив у Петербурзі упродовж 1861–1862 рр., з якого, за висловом К. Студинського, “редакція черпала повними пригорщами”²⁹. Зокрема К. Климкович переклав російськомовні оповідання П. Куліша, що надрукували в першому виданні “Кієвлянина” 1840 р.³⁰ З другої книги альманаху 1841 р. передрукована в перекладі К. Климковича Кулішева повість “Огняний змій”³¹. М. Максимович опублікував у цьому ж альманасі статтю “О стихотвореніяхъ Червонорускихъ”, прихильну до літературної діяльності в Галичині на народнорозмовній основі, яку переповіли

²³ Стояненко О. Справдешня приязнь / О. Стояненко // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 13. – С. 103, 104.

²⁴ Хуртовина // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 16. – С. 131, 132.

²⁵ Терезовській М. Зъ України / М. Терезовській // Там само. – 1862. – Ч. 33. – С. 285, 286.

²⁶ Харківці. Письмо зъ Задніпровської України // Там само. – 1863. – Ч. 14. – С. 112–115; Ч. 15. – С. 121–123.

²⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 103, 104.

²⁸ Студинський К. До історії взаємин... – С. 25.

²⁹ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 104.

³⁰ За те, одъ-чого у мѣстечку Воронежѣ высохъ Пѣшевцѣвъ ставъ. Украинське оповѣданье П. Кулѣша // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 19. – С. 145–148; За те, що сталося съ козакомъ Бурдюгомъ на Зеленой недѣлѣ. Народне оповѣданье П. Кулѣша (переведене зъ велико-руського) // Там само. – Ч. 36. – С. 310, 311; Ч. 37. – С. 319, 320; *Кулѣшь П.* Малоросійскіе рассказы / П. Кулѣшь // Кієвлянинъ на 1840 годъ. Книга первая. Издаль М. Максимовичъ. – Київ, 1840. – С. 205–215, 215–228.

³¹ Огняний змѣй. Украинська повѣсть П. Кулѣша. Переложивъ зъ російського Кс. Кл. // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 20. – С. 155–159; Ч. 21. – С. 170–174; Ч. 22. – С. 185–190; Ч. 23. – С. 203–205; Ч. 24. – С. 209–213; Ч. 25. – С. 217–220; Ч. 26. – С. 225–228; Огненный змѣй. Повѣсть П. Кулѣша // Кієвлянинъ / [издаль М. Максимовичъ]. – Київ, 1841. – Кн. 2. – С. 181–288.

“Вечерниці” в 1862 р. у статті К. Климковича³². “То справдешній ученый, – писав він про М. Максимовича, – бо вчився... на своєму власному народі”³³.

Я. Головацький помістив у 1863 р. у львівському часописі “Галичанин” “Письмо о галицко-русской словесности...” М. Максимовича, що надійшло з Києва в 1840 р.³⁴. На сторінках “Вечерниці” було надруковано частину цього листа³⁵. М. Максимович у ньому обстоював самостійність русько-української мови в минулому, але водночас демонстрував зневіру в її майбутнє, “природність” “великоруської” мови серед освіченої верстви населення на Наддніпрянщині. “Вечерниці” розкритикували твердження М. Максимовича, як і русофільську діяльність самого Я. Головацького, який “пише тепер чисто московськимъ языкомъ”. “Для насъ минула уже пора польської и пора московської мови, – наголошувала редакція, – тепер настала пора мови ріднєи, т.е. южноруської”, яку необхідно розвивати “всіма силами”³⁶.

Однак ще більше, ніж із “Киевлянина”, видавці “Вечерниці” використовували передруки з петербурзької “Основи”. Редакція часопису відзначала важливість для галичан цього журналу, де “розкрывається правдивый образъ нашої теперішньої літератури”³⁷. Зокрема з поезій Т. Шевченка у “Вечерниціях” з “Основи” були передруковані “Чи не покинуть нам, небого...”³⁸, “Неофіти”³⁹, “Чернець”⁴⁰. Значно більше вийшло передруком творів П. Куліша, до того ж різного жанру: поезій⁴¹, оповідань⁴², статей публіцистичного⁴³

³² Кс. Кл. Гадка ученого о руськой словесности / Кс. Кл. // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 20. – С. 162–165; Ч. 21. – С. 182–184.

³³ Там само. – Ч. 21. – С. 184.

³⁴ Письмо о галицко-русской словесности Профессора М. Максимовича, писаное въ 1840 г. изъ Кіева / [публ. Я. Головацкій] // Галичанинъ. Литературный сборникъ. – Львовъ, 1863. – Кн. 1. – Вып. 2. – С. 110, 111.

³⁵ “Письмо о галицко-русской словесности проф. М. Максимовича” / Соч. Я. Ф. Головацкого // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 17. – С. 137–139.

³⁶ Там само. – С. 139.

³⁷ Всячина // Там само. – Ч. 5. – С. 40.

³⁸ Шевченко Т. Чи не покинуть нам, небого... / Т. Шевченко // Основа. – 1861. – Май. – С. 3–5; Остання Тарасова дума // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 21. – С. 169.

³⁹ Неофіти. Поэма Т. Шевченка // Основа. – 1862. – Квітень. – С. 1–17; Неофіти. Поэма Тараса Шевченка // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 31–33. – 13 вересня.

⁴⁰ Шевченко Т. Чернець (П. А. Кулішу) / Т. Шевченко // Основа. – 1861. – Январь. – С. 7–10; Чернець (П. А. Кулішу) // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 3. – С. 17, 18.

⁴¹ Вешнякъ Т. До землячки / Т. Вешнякъ // Основа. – 1862. – Лютий. – С. 81, 82; Вешнякъ Т. До землячки / Т. Вешнякъ // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 5. – С. 33; Кулішъ П. До братівъ на Украину / П. Кулішъ // Основа. – 1862. – Березиль. – С. 29–32; До братівъ на Украину // Вечерницѣ. – 1863. – Ч. 2. – С. 9, 10.

⁴² Забоцень П. Гордовита пара (Бабусине оповідання) / П. Забоцень // Основа. – 1861. – Ноябрь–декабрь. – С. 49–56; Забоцень П. Гордовита пара (Бабусине оповѣданья) / П. Забоцень // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 43. – С. 361–364; Кулішъ П. Другой человекъ. Изъ воспоминаній былого. (Посвящается Н. И. Костомарову) / П. Кулішъ // Основа. – 1861. – Февраль. – С. 56–104; Інший чоловікъ. Оповѣданье П. Куліша. Переведене зъ російського // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 27. – С. 233–236; Ч. 28. – С. 241–244; Ч. 29. – С. 249–252; Ч. 30. – С. 257–261; Ч. 31. – С. 267–270; Ч. 32. – С. 275–278; Ч. 33. – С. 282–284.

⁴³ Хуторянинъ. Листи съ хутора. Листъ I // Основа. – 1861. – Январь. – С. 310–318; Про городи й села // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 28. – С. 246–248; Ч. 29. – С. 253, 254; Листи съ хутора. Листъ II // Основа. – 1861. – Февраль. – С. 227–232; Про городи й села. Листъ II // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 31. – С. 271, 272; Листи съ хутора. Листъ III // Основа. – 1861. – Мартъ. – С. 25–32; Хуторянинъ. Чого стоить Шевченко яко поетъ народній // Вечерницѣ. – 1862. – Ч. 21. – С. 179–182.

й історичного⁴⁴ змісту. Серед наукових праць М. Костомарова, надрукованих в “Основи”, перекладено “Черты народной южнорусской истории”⁴⁵, “Вечерниці” помістили з “Основи” байки Л. Глїбова⁴⁶, оповідання О. Стороженка⁴⁷, Митра Олельковича⁴⁸, М. Білокопитного⁴⁹ тощо, спогади про Т. Шевченка⁵⁰. Неповний перелік різножанрових творів з “Основи” дає уявлення, наскільки важливою була літературна й наукова продукція з Наддніпрянщини для галицької народовської молоді, що, за висловом К. Студинського, “з малим досвідом і слабкими силами забралася до видавання журналу”. “Якби не поміч з України, якби не «Кієвлянинь» і не «Основа», «Вечерниці» були би упали з браку літературного, критичного і наукового матеріалу”⁵¹.

На жаль, про матеріальну допомогу для редакції львівського часопису від наддніпрянських громадців немає детальних відомостей, як відомо, кількість передплатників у Наддніпрянщині була незначною⁵². Свою заслугу видавці “Вечерниці” справедливо вбачали в поширенні знань про Україну в Галичині. “Ледве сотній зь читающою громадою знавъ де-що про нашу рідну Україну, про батька Тараса, Основяненка, Кулѣша, Костомарова, Марка Вовчка и т. д., – сказано на шпальтах часопису наприкінці 1862 р. – Ледва девять мѣсяцѣвъ писали мы нашѣ «Вечерниці», а зь невеличкою молодогою громадою стала громада поважна..., нинѣ у кождѣмъ закутку Галича учуемъ вже про нашу Україну”⁵³. Ідейні погляди “Вечерниці” (видавали до червня 1863 р.) обстоював народовський часопис “Мета”, що почав виходити у вересні 1863 р. як “літературно-политичний вістникъ” під редакцією К. Климковича.

⁴⁴ *Куліш П.* Історія України одъ найдавнішихъ часівъ / П. Куліш // Основа. – 1861. – Сентябрь. – С. 79–107; Історія України одъ найдавнішихъ часівъ (Початокъ зъ обширнѣйшого дѣла П. Кулѣша // Вечерниці. – 1863. – Ч. 7. – С. 51–54; Ч. 8. – С. 61–63; Ч. 9. – С. 69, 70; Ч. 10. – С. 76–78; Ч. 11. – С. 85, 86; Отвѣтъ современной лѣтописи Русскаго Вѣстника // Основа. – 1861. – Февраль. – С. 256–259; Якъ гадає Основа про галицьку письменность // Вечерниці. – 1862. – Ч. 27. – С. 239, 240; Ч. 29. – С. 256.

⁴⁵ *Костомаровъ Н.* Черты народной южнорусской истории / Н. Костомаровъ // Основа. – 1861. – Мартъ. – С. 114–165; 1862. – Червень. – С. 1–45; 1862. – Листопадъ. – С. 1–19; Церкви народнеи южнорусской истории (Перевѣдъ, а подекуда вытягъ изъ розправы М. Костомарова) // Вечерниці. – 1863. – Ч. 13. – С. 105–107; Ч. 14. – С. 115, 116; Ч. 16. – С. 128, 129.

⁴⁶ *Глѣбовъ Л.* Байки / Л. Глѣбовъ // Основа. – 1861. – Апрельъ. – С. 60–64; Байки Л. Глѣбова. I. Вовкъ и ѡвчарѣ. II. Жаба и вѣль. III. Мѣрошникъ // Вечерниці. – 1862. – Ч. 22. – С. 197, 198.

⁴⁷ *Магусине благословення* (Зъ оповіданъ О. П. Стороженка) // Основа. – 1861. – Сентябрь. – С. 41–52; *Те ж* // Вечерниці. – 1862. – Ч. 34. – С. 292–296; *Стороженко О.* Зъ народніхъ устѣ. *Скарбъ* / О. Стороженко // Основа. – 1861. – Ноябрь–декабрь. – С. 17–22; *Його ж.* *Скарбъ* / О. Стороженко // Вечерниці. – 1863. – Ч. 12. – С. 89–92.

⁴⁸ *Олельковичъ М.* Антѣнъ Михайловичъ Танській (Легенда) / М. Олельковичъ // Основа. – 1861. – Августъ. – С. 29–32; *Його ж.* Антѣнъ Михайловичъ Танській (Легенда) / М. Олельковичъ // Вечерниці. – 1862. – Ч. 43. – С. 366, 367; *Його ж.* Жидівська дяка / М. Олельковичъ // Основа. – 1861. – Сентябрь. – С. 73–78; *Його ж.* Жидівська дяка / М. Олельковичъ // Вечерниці. – 1863. – Ч. 5. – С. 38–40.

⁴⁹ *Черніговецъ М.* Білокопитий Горюванья / М. Черніговецъ // Основа. – 1862. – Березиль. – С. 78–80; *Бѣлокопитый М.* Горюванья / М. Бѣлокопытый // Вечерниці. – 1863. – Ч. 7. – С. 49.

⁵⁰ *Жемчужниковъ Л.* Воспоминаніе о Шевченкѣ, его смерть и погребеніе / Л. Жемчужниковъ // Основа. – 1861. – Мартъ. – С. 1–21; *Кс. Кл.* Згадка за Шевченка, его смерть и похорони. Пѣсля Л. Жемчужникова. Основа, 1861. III. / Кс. Кл. // Вечерниці. – 1862. – Ч. 22. – С. 193–197.

⁵¹ ЦДАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 94. – Арк. 111.

⁵² Там само. – Арк. 114.

⁵³ Слово до нашихъ предплатителѣвъ // Вечерниці. – 1862. – Ч. 35. – С. 296.

У листі до редакції “Мети” восени 1863 р. П. Куліш образно звертався до “коханого побратимства” із закликом “пахати та сіяти, бо лежить наша рідна земля великим перелогом”. Письменник висловив бажання приїхати до Львова з дружиною Ганною Барвінок, яка “так же само серцем припадає до Вашої братерської долі”, щоби ближче “подивитись на галичанську Україну”⁵⁴. Матеріали в “Меті” друкували фонетичним правописом П. Куліша, що, на відміну від етимологічного правопису М. Максимовича (ним, як відомо, друкували “Вечерниці”), сильніше розмежовував українську і російську мови. По суті, це стало своєрідною правописною революцією, що наблизила галицьких русинів до нової української літератури, яку видавали “кулішівкою”⁵⁵. На сторінках “Мети”, крім маловідомих літераторів-галичан (В. Льницький, В. Маринчук, В. Стебельський, О. Гороцький тощо) і буковинця Ю. Федьковича, друкували твори наддніпрянсько-українських письменників.

Із редакцією часопису був пов’язаний П. Куліш, який, за словами І. Франка, залишався “головним двигачем українофільського руху в Галичині” 1860-х років⁵⁶. Так, “Мета” опублікувала три оригінальні, спеціально надіслані його твори⁵⁷: “Мартин Гак”⁵⁸, “Руїна”⁵⁹, “До Щасного Саламона”⁶⁰. У часописі були також передруковані його поезії⁶¹ та “історичний роман” “Брати”, що вийшов 1863 р. у журналі “Вѣстникъ Юго-Западной Россіи”⁶². Кулішеву поему “Могильні сходи” було опубліковано 1863 р. під псевдонімом “Гургурдядько”⁶³. З видавцями “Мети” скотактувала Марко Вовчок⁶⁴, яка надіслала в 1865 р. два “Листи з Парижа”⁶⁵. У виданні “Мети” взяв участь історик В. Антонович (під псевдонімом В. Маринчук) віршем “Зъ колишнього”⁶⁶, що розпочав його багатолітню співпрацю з народовськими виданнями.

Крім нових оригінальних творів українських письменників Наддніпрянщини, розмістила “Мета” кілька передруків та перекладів⁶⁷. Так, із поезій Т. Шевченка

⁵⁴ Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 3. – Од. зб. 4230. – Арк. 153, 154; *Студинський К.* Слідами Куліша / К. Студинський // *Записки НТШ.* – Львів, 1928. – Т. 148. – С. 254, 260, 261.

⁵⁵ *Серета О.* Національна свідомість... – С. 207.

⁵⁶ *Франко І.* Писання І. Котляревського в Галичині / І. Франко // *Записки НТШ.* – Львів, 1998. – Т. 26. – Кн. 6. – С. 12.

⁵⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 6, 7.

⁵⁸ *Куліш П.* Мартинъ Гакъ / П. Кулішъ // *Мета.* – 1863. – № 1 (вересень). – 3(15) жовтня. – С. 35–44.

⁵⁹ *Куліш П.* Руїна / П. Кулішъ // Там само. – № 2 (жовтень). – 3(15) листопада. – С. 134–148; 1864. – № 5 (січень). – 3(15) серпня. – С. 50–67.

⁶⁰ Данило Юсь До Щасного Саламона, прочитавши ёго “Коломийки и Шумки”. Допись зъ України // Там само. – 1865. – № 6. – 30 цвітня (12 мая). – С. 173–176.

⁶¹ *Куліш П.* Дума про Саву Кононенка / П. Кулішъ // Там само. – 1863. – № 1 (вересень). – С. 9–13; Сонеть // Там само. – С. 13.

⁶² *Куліш П.* Брати Историчній романъ початку XVII віку / П. Кулішъ // Там само. – 1864. – № 5 (січень). – С. 21–45.

⁶³ *Гургурдядько.* Могильні сходи / Гургурдядько // Там само. – 1863. – № 1 (вересень). – С. 18–34; № 2 (жовтень). – С. 106–116.

⁶⁴ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 10.

⁶⁵ *Вовчокъ Марко.* Феллетонъ. Листи зъ Парижа / М. Вовчокъ // *Мета.* – 1865. – № 7. – 15(27) мая. – С. 222–224; № 10. – 30 червця (12 липця). – С. 318–320.

⁶⁶ *Маринчукъ В.* Зъ колишнього / В. Маринчукъ // *Мета.* – 1863. – № 3 (листопадъ). – 3 (15) грудня. – С. 179–181.

⁶⁷ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 12.

надруковано “Мені однаково, чи буду...”, “Н. Костомарову. Веселе сонечко ховалось...”, “Заповіт”⁶⁸. Водночас побачили світ твори Д. Мордовцева (частина романтичної поеми “Козаки і море”, опублікована в 1859 р.)⁶⁹, Є. Гребінки (“Можебилиця”, “Так іноді люди женяться”)⁷⁰, М. Чайки (“Москалева правда”, що вийшла в петербурзькій “Основі” у травні 1862 р.)⁷¹.

Галицький читач міг ознайомитися з бібліографією книг, виданих українською мовою в Росії⁷². Подаючи короткі відомості про розвиток “руської літератури у братів наших” на Наддніпрянщині, з гордістю зазначалося, що за останні чотири роки з’явилося “стільки книжокъ руськихъ, скільки не вийшло їхъ въ цю пору въ Галичині, ні за цілихъ передущихъ 60 літь на Україні”. Однак автор статті був змушений визнати, що галичани не мають змоги придбати українські книги “въ жадній львівській книгарні, ані побачити їх...”⁷³. “Мета” була не тільки літературним, а й політичним часописом, в якому подавали дописи з Наддніпрянщини. Уже в першому номері часопису за 1863 р. вміщено кілька: “з Києва”, “з Харківщини”, “з Чернігівщини”⁷⁴. Редакція опублікувала лист, в якому з боєм говорилося про антиукраїнські репресії “на Святій Русі”: “Скажіть, чи єсть де земля відъ Китая до Патагоніи, відъ нової Голяндії до Канади, де-бъ було переступленнемъ говорити своєю мовою, де-бъ бувъ запереть писать книжки и учить дітей тимъ язикомъ, якимъ у семьі говорить 14,000,000 народа”. У кінці містилося прохання до усіх слов’ян, передусім до “братівъ-Галичанъ”, давати у пресі інформацію про репресії, “постоятъ за свою правду”⁷⁵.

Анонімний автор допису “Зъ-надъ Волги”⁷⁶ висловлював радість, що наша спільна справа “знайшла собі добрий, теплий закутокъ въ вашій Галичині”, і з боєм писав: “Зовсімъ стемніло въ нашій Україні”, “Основа” давно вже замовкла”, в “завчасній смерті [журналу – *I. P.*] винні не одні вороги нашої мови та цензурні умови, але й сама українська громада. Передплатниківъ у неї въ остатнімъ часі дуже мало було”. Із сумом зазначалося, що в умовах антиукраїнських репресій неможливо “побачити та почитати вашу «Мету»”⁷⁷. Ввіз і поширення “Мети” на території Російської імперії були заборонені з грудня 1863 р., часопис звинувачено у пропаганді українського політичного сепаратизму⁷⁸. Водночас невелике коло наддніпрянських

⁶⁸ Шевченко Т. Сидючи въ неволі, 1847 р. До Миколи Костомарова. Завіщання / Т. Шевченко // Мета. – 1863. – № 4 (грудень). – 3(15) січня 1864. – С. 272–274. Серед Шевченкових поезій помилково був названий вірш “Ще не вмерла Україна”, опублікований на початку журналу (1863 р., № 4).

⁶⁹ Козаки и море. Поема Д. Мордовцева // Мета. – 1864. – № 5 (січень). – С. 5–20.

⁷⁰ Гребінка Е. Можебилиця / Е. Гребінка // Там само. – 1863. – № 2 (жовтень). – С. 123–133; № 3 (листопадъ). – С. 187–195; Такъ иноді люде женятця. – № 3 (листопадъ). – С. 201–209.

⁷¹ Чайка М. Москалева правда / М. Чайка // Там само. – 1863. – №4 (грудень). – С. 275–308.

⁷² Літературні вісті // Там само. – № 3 (листопадъ). – С. 267, 268.

⁷³ Там само. – С. 267.

⁷⁴ Допісі: Киянинъ Зъ Києва. Зъ Харьківщини. Зъ Черніговщини // Там само. – № 1 (вересень). – С. 84–93.

⁷⁵ Допісі. Українець Зъ України // Там само. – № 2 (жовтень). – С. 152, 154.

⁷⁶ Студинський К. Зв’язки Олександра Кониського з Галичиною в рр. 1862–1866 / К. Студинський // Б.м., б.р. – С. 34. (Записки НТШ. Праці філологічної та історично-філософської секції. – Львів, 1929. – Т. 150).

⁷⁷ Допісі. Зъ-надъ Волги // Мета. – 1864. – № 5 (січень). – С. 68, 69, 70.

⁷⁸ Середя О. Національна свідомість... – С. 212.

діячів висловлювало критичні зауваження до львівської редакції. “Насчеть «Мети» скажу, прочитав ее отъ листа до листа, что она слишкомъ прѣсна”, – писала 26 січня 1864 р. Стефанія Лобода, дружина члена Полтавської громади Віктора Лободи. Вона наголошувала, що “языкъ ея [«Мети»] – *І. Р.*] и не для народа, и не для образованного класса малороссянъ, ... что-то вродѣ старечой каши”, суміш різних круп (“и пшениная, и гречневая, и рисовая и всѣхъ сортовъ вообще”)⁷⁹.

З редакцією журналу народовців “Мета” співпрацювали колишні польські повстанці з підросійської України, що знайшли порятунком від репресій російського царизму в Галичині, де активно долучилися до громадсько-політичного життя. Вони пропагували ідею українсько-польського порозуміння проти Росії, друкували статті, в яких висвітлювали похмуру картину переслідування українського руху за Збручем⁸⁰. Авторами анонімних статей, що друкували в часописі, були польські “хлопомани” Л. Сорочинський і П. Свенціцький⁸¹. Перший під псевдонімом Левко Гончаренко писав у 1863 р.: “Политичні інтереси сусідніх державъ довели насъ до того, що дві рідні часті одного народу ледве можуть зь собою зноситись”. Одні прийняли “греко-руську віру” (православ’я), тоді як другі сповідують унію, “різнимось теперъ и законами, въ соціяльнімъ бити, а маємъ тільки невеличку громаду людей, правдивихъ народолюбцівъ, котримъ приходитця боротись изъ апатією и егоїзмомъ панівъ и темнотою простого люду”⁸². У листі до редактора “Мети” К. Климковича 19 квітня 1865 р. Л. Сорочинський з Парижа писав про готовність “послужити Вамъ чимъ можемъ, чи то въ редакції Вашої газети чи въ чимсь иншимъ”, намагався зрозуміти, “чи наші думки теперъ різнятьця багацько, чи ні?”⁸³. П. Свенціцький опублікував у “Меті” кілька статей, підписаних “Лях з України” або анонімних⁸⁴. Автор переконавав, що “гробову яму для Польщи викопала борба бувшої республики польської зь українськимъ народомъ”⁸⁵.

П. Свенціцький (під псевдонімом Павло Свій) найтісніше інтегрувався в середовище народовців під час співпраці в 1866 р. із редакцією часопису “Нива”⁸⁶, є підстави відносити його до угруповання “gente Rutheni, natione Poloni”, прихильників подвійної (польсько-руської) ідентичності⁸⁷.

⁷⁹ *Студинський К.* Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр. Матеріяли до історії української культури в Галичині та її зв’язків з Україною / К. Студинський. – Харків; Київ, 1931. – С. 3.

⁸⁰ *Історія Львова: у 3-х т. / [редкол.: Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій].* – Львів, 2007. – Т. 2. – С. 234.

⁸¹ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 115. – Арк. 26.

⁸² *Гончаренко Л.* Значення Київського Університету для Українського Народу / М. Гончаренко // *Мета.* – 1863. – № 3 (листопад). – С. 218.

⁸³ *Студинський К.* Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр... – С. 8.

⁸⁴ *Лях з України* Дещо до становища Русі супротив ляхко-московської борби // *Мета.* – 1863. – № 3 (листопад). – С. 228–235; *Австрія и доля України. Голосъ зь-надъ Дніпра* // Там само. – 1864. – № 5 (січень). – С. 73–79; *Листи київського Славянина* // Там само. – 1865. – № 15. – 30 вересня (12 жовтня). – С. 488–490; №18. – 19(31) грудня. – С. 550–554.

⁸⁵ *Австрія и доля України* // *Мета.* – 1864. – № 5 (січень). – С. 73.

⁸⁶ *Серета О.* Павлин Свенціцький у суспільному житті Галичини: до історії польського українофільства / О. Серета // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – Львів, 2006–2007. – Вип. 15: Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича; [відп. ред. М. Крикун, заст. відп. ред. О. Серета]. – С. 480.

⁸⁷ Там само. – С. 481, 483, 486.

Народовці налагодили випуск літературно-наукового часопису “Нива”, видавцем і редактором якого став К. Горбаль, одночасно з “Метою”. Усього вийшло 20 номерів журналу (до липня 1865 р.). Редакція “Ниви” ознайомлювала не лише з творами місцевих галицьких і буковинських письменників, але й надніпрянсько-українських – Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Старицького (псевдонім – Гетьманець), П. Куліша, О. Стороженка, О. Навроцького, О. Цисса (Мовчія)⁸⁸.

1 січня 1866 р. під редакцією В. Шашкевича у Львові вийшов перший номер літературного часопису “Русалка”. На відміну від попередників, він виходив етимологічним правописом, щоби знайти підтримку серед старшої частини населення, невдоволеної “кулішівкою”. Часопис майже в кожному номері друкував твори О. Кониського під різними псевдонімами – Перебендя, О. Верниволя, Сирота, Журавель, Марусь К., галицьких і буковинських авторів К. Климковича, В. Шашкевича, С. Воробкевича та ін.⁸⁹ Найбільше творів опублікував у “Русалці” сам О. Кониський, причому як поезії, так і прози⁹⁰. Однак через брак фінансів видання часопису припинилося на 12-му номері (2 квітня 1866 р.). Як й інші видання ранніх народовців, “Русалка” проіснувала недовго. Ще раніше з фінансових причин перестала виходити “Мета” (за два роки вийшло 23 номери).

Важливу роль в інституційному розвитку русофільської течії відіграла заснована Б. Дідицьким у Львові в січні 1861 р. газета “Слово” (виходила до 1887 р.). Навколо цього часопису, редактором якого був Б. Дідицький до 1870 р., сформувалася група проросійськи налаштованих діячів. Майже без застережень, зокрема на енциклопедичному рівні, донедавна його визначали не інакше, як “москвофільське”, виразно проросійське видання. Однак насправді аж до другої половини 1860-х років, а в окремих публікаціях навіть упродовж 70-х газета в питаннях національної ідентичності галицьких русинів дотримувалася чітко “проукраїнських” позицій. На перших порах часопис намагався виступати від імені русинів Галичини, незалежно від їх політичної орієнтації. Для тогочасних русофілів найважливішим було, з одного боку, протистояти в Галичині домінантним польським впливам, а з іншого, – зберегти етимологічний правопис, що повинен був засвідчити глибоку історичну традицію руськості⁹¹.

⁸⁸ ЦДАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 60; *Студинський К.* До історії взаємин... – С. 27. Див.: *Шевченко Т. А.* О. Козачковському / Т. Шевченко // *Нива*. – 1865. – Ч. 12. – 30 цвітня. – С. 181, 182; *Петрусь* // Там само. – Ч. 14. – 20 мая. – С. 213, 214; Ч. 15. – 30 мая. – С. 230, 231; *Институтка. Повесть Марка Вовчка* // Там само. – 1865. – Ч. 10. – 10 цвітня. – С. 145–151; Ч. 11. – 20 цвітня. – С. 161–165; Ч. 12. – 30 цвітня. – С. 177–181; Ч. 13. – 10 мая. – С. 193–198; Ч. 14. – 20 мая. – С. 209–213; Ч. 15. – 30 мая. – С. 225–229; Ч. 16. – 10 червця. – С. 241–245; Ч. 17. – 20 червця. – С. 257–261; *Стехинь Рігъ*. Оповіданне О. Стороженка / Рігъ Стехинь // Там само. – Ч. 7. – 10 марта. – С. 97–100; Ч. 8. – 20 марта. – С. 113–116; Ч. 9. – 30 марта. – С. 129–132; *Историчні споминки столітнього Запорозця Микити Коржа*. Записав О. Стороженко // Там само. – Ч. 16. – 10 червця. – С. 254–256; Ч. 17. – 20 червця. – С. 268–271; Ч. 18. – 30 червця. – С. 283–286; Ч. 19. – 10 липця. – С. 300–304; Ч. 20. – 20 липця. – С. 317–320.

⁸⁹ ЦДАЛ України. – Спр. 74. – Арк. 60; Спр. 117. – Арк. 30, 31.

⁹⁰ Там само. – Спр. 118. – Арк. 101, 104.

⁹¹ *Сухий О.* Від русофільства до москвофільства. Російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті / О. Сухий. – Львів, 2003. – С. 103–107.

Наддніпрянські громадівці мали контакти з редакцією “Слова”. Часопис відгукнувся на смерть Т. Шевченка вже в березні 1861 р. статтею, де мовилося: “Умолкла на вѣки тая широко-руская грудь, що горячою любовію обнимаючи всю Украину, настѣвала ей тѣлько чудных думъ, протерпѣла тѣлько тяжкого горя и лихой доли”⁹². Невдовзі “Слово” знову згадало про Т. Шевченка та його смерть, що “не меньше почувствовали Русины во Львовѣ тую великую Украины страту”⁹³. Публікуючи статтю В. Бернатовича про похорони Т. Шевченка⁹⁴, редакція зауважила у примітці, що це був перший допис із Києва, та висловила надію про надсилання найближчим часом “дописей зъ Украины еще ббльше”. “Поздоровляю Васъ, – писав В. Бернатович, – Галицьки Русины, братнымъ поклономъ отъ всѣхъ братей нашихъ Киевскихъ Украинскихъ Русинѣвъ!”. У статті детально, з піететом до постаті Т. Шевченка, розповідалося про перепоховання праху поета під Каневом, звідки “видно далеко-широко обѣ Украины, Гетьманщину и Киевщину”⁹⁵. Упродовж 1862–1863 рр. В. Бернатович неодноразово публікувався як у “Вечерничах”, так і у “Слові” (до 1865). Показово, що некрологи В. Бернатовича як “руського патріота и народного дѣятеля” подали в 1866 р. як русофільське “Слово” (Чис. 1)⁹⁶, так і народовська “Русалка” (Чис. 2)⁹⁷.

П. Куліш надіслав редакції “Слова” програму петербурзької “Основи”, яку вона передрукувала влітку 1861 р., із запрошенням галичан до передплати журналу⁹⁸. Редактор Б. Дідицький отримав від П. Куліша твори нової української літератури, видані в його петербурзькій друкарні⁹⁹. “Слово” помістило про ці книги прихильну звістку: “Украинска словесность движется значительно впередь”. Позитивно оцінювалася діяльність П. Куліша, який літературу з власної друкарні поширював “по всей Украинѣ”¹⁰⁰. Кулішеву поезію “З-за Дунаю”, надруковану у вересневому журналі “Основа” 1861 р., уже за кілька тижнів помістило львівське “Слово”¹⁰¹. Вірш наддніпрянського письменника мав резонанс у Галичині, редакція опублікувала на нього дві віршовані відповіді – І. Гушалевича і Галичанина (псевдонім Я. Головацького)¹⁰². У відповідь на Кулішеві слова: “Покину, покину Чужую чужину Та на Украину Соколомъ полыну” І. Гушалевич писав:

Ой лети соколе
Та на Украину
А з ѓтгамъ къ Бескиду
По-надъ Галичину¹⁰³.

⁹² Смерть Шевченка // Слово. – 1861. – Ч. 15. – 15 марта. – С. 78.

⁹³ Вспоинка о Шевченку // Там само. – Ч. 27. – 29 цвѣтня (11 мая). – С. 156.

⁹⁴ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 32

⁹⁵ Б. Изъ Києва. Похорони Тараса Шевченка // Слово. – 1861. – Ч. 49. – 19(31) юлія. – С. 275–277.

⁹⁶ Новинки // Там само. – 1866. – Ч. 1. – 1(13) сѣчня. – С. 4.

⁹⁷ Русалка. – 1866. – Ч. 2. – 8 сѣчня. – С. 16.

⁹⁸ Новинки // Слово. – 1861. – Ч. 43. – 28 юнія (10 юлія). – С. 252.

⁹⁹ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 74. – Арк. 42.

¹⁰⁰ Новинки // Слово. – 1861. – Ч. 44. – 1(13) юлія. – С. 256.

¹⁰¹ Кулішъ П. З за Дунаю / П. Кулішъ // Основа. – 1861. – Сентябрь. – С. 33, 34; Те ж // Слово. – 1861. – Ч. 71. – 4(16) октобрія. – С. 366.

¹⁰² Студинський К. До історії взаємин... – С. 16.

¹⁰³ Гушалевичъ И. Отвѣтъ зъ подъ Бискида на голосъ “Зъ-за Дунаю” / И. Гушалевичъ // Слово. – 1861. – Ч. 76. – 21 октобрія (2 новембрія). – С. 388.

У поезії Галичанина наголошувалося:

Коли ймешь кидати / Чужую чужину
Соколомъ вертати / В рѣдну Україну;
Не минай родини / Старой Галичини.
Вступи милый брате / До нашої хаты!¹⁰⁴.

Обидві відповіді галицьких письменників передрукувала “Основа” в січні 1862 р. із приміткою, автором якої, за припущенням К. Студинського, міг бути В. Білозерський¹⁰⁵. У примітці говорилося про “дорогихъ и близкихъ намъ Галичанъ”, “нашихъ братьевъ”, що на сторінках львівського часопису “Слово” привітно відгукнулися на вірш П. Куліша¹⁰⁶. Незадоволений цензурними умовами в Російській імперії і редагуванням петербурзької “Основи”, П. Куліш уже на початку 60-х років усвідомлював важливе значення галицької періодици як трибуни для українських письменників¹⁰⁷.

П. Куліш надіслав Б. Дідицькому журнал “Основа” із публіцистичною статтею М. Костомарова¹⁰⁸. Вона наголошувала на нерозривній єдності Галичини з усім руським світом, водночас йшлося про відмінності між двома руськими (“южно-” і “велико-русским”) народами, а також про окремішність Південної Русі та Польщі. М. Костомаров писав, що “южно-русскій народъ – не Поляки”, Червона Русь, тобто Галичина, була насильно приєднана до Польщі, захоплення “совершилось съ кровопролитіями”¹⁰⁹. Статтю передрукувало львівське “Слово”¹¹⁰. У редакційній примітці сказано, що висловлені автором думки збігаються “съ общимъ мнѣніемъ нашей Галицкой Руси, читаючи ю, мимовольно думаешь, будто она писана для «Слова»”¹¹¹. Редакція публікувала дописи П. Куліша, що пристрасно писав про наддніпрянсько-галицьку єдність: “Заспѣває нашъ братъ за Дунаємъ або підъ Полтавою, а въ ві Львові і въ Бескидахъ голосъ лунае. Застогне Галицька Русь підъ Карпатами, а по надъ Дніпромъ у людей серце болить”¹¹².

Газета “Слово” відіграла важливу роль у поширенні в Галичині культу Т. Шевченка. У часописі до середини 60-х років публікували матеріали, присвячені вшануванню пам’яті поета. Так, редакція надрукувала короткий життєпис Т. Шевченка – “великого украино-руского поета”, де згадувала про публікацію “надгробного” слова П. Куліша, передруком із петербурзької “Основи” стаття вийшла у “Вечерниціях” 1862 р. (Чис. 22)¹¹³. З поезій Т. Шевченка у “Слові” за 1862 р. поміщено тільки три¹¹⁴:

¹⁰⁴ Галичанинь. Братови зъ-за Дунаю // Там само.

¹⁰⁵ ЦДАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 101. – Спр. 74. – Арк. 10, 11.

¹⁰⁶ Современная южнорусская лѣтопись // Основа. – 1862. – Січень. – С. 109.

¹⁰⁷ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: у 2-х т. / Є. Нахлік. – Київ: Український письменник, 2007. – Т. 1: Життя П. Куліша. – С. 203.

¹⁰⁸ Костомаровъ Н. Отвѣтъ на выходки газеты (краковской) “Czas” и журнала “Revue contemporaine” / Н. Костомаровъ // Основа. – 1861. – Февраль. – С. 121–135.

¹⁰⁹ Там само. – С. 132.

¹¹⁰ Отвѣтъ Костомарова на нѣкоторыя лжеученія журналистовъ польскихъ // Слово. – 1861. – Ч. 67. – 20 септемврія (2 октобрія). – С. 349, 350; Ч. 68. – 23 септемврія (5 октобрія). – С. 353, 354; Ч. 69. – 27 септемврія (9 октобрія). – С. 357, 358; Ч. 70. – 30 септемврія (12 октобрія). – С. 361, 362.

¹¹¹ Отвѣтъ Костомарова... // Слово. – 1861. – Ч. 67. – 20 септемврія (2 октобрія). – С. 349.

¹¹² Кулішъ П. Голосъ зъ України / П. Кулішъ // Там само. – 1863. – Ч. 68. – 28 августа (9 септембрія). – С. 270.

¹¹³ Коротка житєписъ Тараса Шевченка // Там само. – Ч. 53. – 7(19) юлія. – С. 207–209.

¹¹⁴ Студинський К. До історії взаємин... – С. 18.

“Хустина”, “Лілея” і “Садок вишневий коло хати”¹¹⁵. Газета інформувала читачів про закінчення роботи художника Г. Гутовського над портретом поета – “славного півца України”¹¹⁶. Б. Дідицький на схилі віку згадував, що під час свого 10-річного редагування “Слова” мав на меті розвиток “рідного русского языка, яке то занятіє уже отъ выше 20 лѣтъ было для мене жизни идеаломъ... За все время (полныхъ 10 лѣтъ) моего редакторства тутъ-же я весьма рѣдко писалъ статьи политическаго содержания, ... преимущественно занимался лингвистичною коректою, стараюсь больше всего о то, чтобы по языку каждая статья въ «Словѣ» была якъ лишь возможно понятна «такъ Украинцямъ якъ и Россіянамъ»”¹¹⁷.

Свідченням “проукраїнських” позицій “Слова” першої половини 1860-х років стали численні публікації, в яких мовилося про особливості національного руху в Наддніпрянщині, переслідування царизмом української літератури. Так, у листі з Києва на початку 1862 р. було сказано про урядові перешкоди для відзначення “найліпшого сына удовствуючої України” Т. Шевченка. Автор із сумом зауважив, що “на Украинѣ, по усей мало-россійской странѣ” знать, заможні люди швидше віддадуть шану полякву А. Міцкевичу та росіянинові О. Пушкіну¹¹⁸. “Слово” давало кореспондентам певну свободу у висловлюванні думок, про що, зокрема, свідчить стаття з Харкова, в якій розкритиковано твердження українофобів, що “народъ украинській не выкуе собѣ литературного языка”, “никтолы не буде украинской литературы”. Харків’янин писав про необхідність “научити свѣй народъ усѣму доброму, выкувати свою рѣдну мову”. Щоправда, в короткій передмові редакція наголошувала, що “богато добра вышло бы изъ того для 80 миллионѣвъ народа”, якби “приняти или утворити для всѣхъ славянскихъ племенъ одинъ вспѣльный языкъ”¹¹⁹.

Як і народовські видання, русофільське “Слово” передруковувало з петербурзького журналу “Основа” твори наддніпрянських авторів. У газеті повторно публікували наукові праці М. Костомарова¹²⁰, П. Куліша¹²¹, а також невіддану

¹¹⁵ Хустина (Т. Шевченка) // Слово. – 1862. – Ч. 12. – 10(22) февруарія. – С. 46, 47; Лілея (Т. Шевченка) // Там само. – Ч. 16. – 24 февруарія (8 марта). – С. 61; Пѣсня (Т. Шевченка) // Там само. – Ч. 21. – 14(26) марта. – С. 82.

¹¹⁶ Новинки // Слово. – 1862. – Ч. 68. – 29 августа (10 септемврія). – С. 270.

¹¹⁷ Своежильевыи записки Богдана А. Дѣдицкого. – Львовъ, 1906. – Ч. 1: Где-що до исторіи саморозвитія языка и азбуки Галицкой Руси. – С. 53.

¹¹⁸ Новинки // Слово. – 1862. – Ч. 16. – 24 февруарія (8 марта). – С. 64.

¹¹⁹ Споръ Украины за языкъ въ Харьковѣ // Там само. – Ч. 85. – 27 октобрія (8 ноеврія). – С. 332.

¹²⁰ Костомаровъ Н. Отвѣтъ на выходки газеты (краковской) “Czas”... – С. 121–135. *Передрук*: Отвѣтъ Костомарова на нѣкоторые лжеученія журналистовъ польскихъ // Слово. – 1861. – Ч. 67–70. – 20 септемврія (2 октобрія) – 30 септемврія (12 октобрія); Костомаровъ Н. Двѣ русскія народности (Письмо къ редактору) / Н. Костомаровъ // Основа. – 1861. – Мартъ. – С. 33–80. *Передрук*: Двѣ русскія народности (Статья Н. Костомарова, вынята изъ “Основы”) // Слово. – 1863. – Ч. 20–24. – 9(21) марта – 23 марта (4 апрѣля); Ч. 26–33. – 30 марта (11 апрѣля) – 27 апрѣля (9 мая); Костомаровъ Н. Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси / Н. Костомаровъ // Основа. – 1861. – Январь. – С. 121–158. *Передрук*: Мысли о федеративномъ началѣ въ древней Руси. Статья Н. Костомарова (Зъ “Основы”, кн. 1, 1861) // Слово. – 1864. – Ч. 49–56. – 20 червця (2 юлія) – 15(27) юлія; Костомаровъ Н. Гетманство Выговскаго / Н. Костомаровъ // Основа. – 1861. – Апрѣль. – С. 1–66. *Передрук*: Гетманство Выговского. Сочиненіє Н. И. Костомарова // Слово. – 1864. – Ч. 1. – 1(13) сѣчня; Ч. 2. – 4(16) сѣчня; Ч. 4–21. – 11(23) сѣчня – 11(23) марта.

¹²¹ Кулишъ П. Полякамъ объ Украинцахъ // Основа. – 1862. – Лютий. – С. 67–86. *Передрук*: Полякамъ объ украинцахъ (Статья П. Кулиша, вынята изъ “Основы” II книжки за 1862 г. // Слово. – 1862. – Ч. 80–83. – 10(22) октобрія – 20 октобрія (1 ноеврія).

статтю, можливо, Я. Головацького¹²² (хоча є й інші думки про її авторство)¹²³. Твори нової української літератури, зокрема П. Куліша, М. Костомарова, Д. Мордовцева, О. Кониського¹²⁴, друкували на початку 1860-х років у літературному збірнику “Галичанин” (додаток до “Слова”). Публікуючи бібліографію М. Костомарова¹²⁵, русофільська редакція “Галичанина” з гордістю зауважила, що він був “родом Українець”, як і Т. Шевченко та П. Куліш, становить “троезвѣздіе, що яркимъ свѣтломъ знанія и волѣ сіяе нынѣ для всей Малой Руси”¹²⁶. Дізнавшись про закупівлю на початку 1860-х років для бібліотеки львівської гімназії книжок П. Куліша, Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Квітки-Основ’яненка, редакція “Слова” наголошувала, що це потребує наслідування: “Галицко-руська и украинска словесность мае уже, Богу дяковати, значительное число прехорошихъ сочиненій, которыи могутъ заняти одно изъ первыхъ мѣстцъ по библиотекахъ публичныхъ”¹²⁷. Щоправда, мова публікацій у “Слові” була далекою від сучасної української літературної мови, вживалося макаронічне “язичіє”.

Інтерес видавців львівського “Слова” до наддніпрянсько-українського руху, внутрішньої ідейної боротьби в Росії спровокували події 1863 р. – польське визвольне повстання й антиукраїнський Валуєвський циркуляр. Про національне життя на Наддніпрянщині читачів газети інформував О. Кониський (Верниволя, Сирота). Протягом 1862–1863 рр., мабуть, на запрошення Б. Дідицького він надіслав до “Слова” 14 дописів із Полтави¹²⁸. У статтях розповідав про розвиток українофільства, суспільне життя в Наддніпрянщині, зокрема про скасування панщини, свавілля царських чиновників тощо¹²⁹. Як і раніше Кулішевий вірш “З-за Дунаю”, опублікована у “Слові” 1862 р. поезія О. Кониського (Ф. Верниволі)

¹²²Русины въ 1848 году. (Памяти Т. Г. Шевченка // Основа. – 1862. – Квітень (апрѣль). – С. 1–27. *Передрук*: Русины въ 1848 році. Стаття зь IV книжки Основи 1862, посвященна пам'яті Т. Г. Шевченка // Слово. – 1863. – Ч. 37–39. – 11(23) мая – 18(30) мая; Ч. 41–45. – 25 мая (6 юнія) – 8(20) юнія, Ч. 47. – 15(27) юнія; Ч. 48. – 19 юнія (1 юлія); Ч. 50. – 26 юнія (8 юлія); Ч. 51. – 28 юнія (10 юлія).

¹²³Дудко В. Яків Головацький і петербурзький журнал “Основа” (1861–1862) / В. Дудко // Шашкевичіана: Нова серія. Зб. наук. праць. – Львів; Вінніпег, 2000. – Вип. 3: “Руська трійця” і Прикарпаття; Вип. 4: “Руська трійця” і культура слов’янського світу. – С. 267, 268.

¹²⁴Кулишъ П. Кінець Дунайської Думи / П. Кулишъ // Галичанинъ. Литературный сборникъ. – Львовъ, 1863. – Кн. 1. – Вып. 2. – С. 7, 8; *Кремучій Кордъ*. Драма, сочиненная Н. Костомаровымъ / Кордъ Кремучій // Там само. – Вып. 3–4. – С. 41–73; *Мордовцевъ Д.* Салдатка. Ієреміи Галцъ (Н. Костомарову), на незабудъ (Украинска повѣсть, вынята изъ “Основы” зь 5 кн. на 1861 г.) / Д. Мордовцевъ // Там само. – С. 85–99; Поезії: А. Я. Кониського, К.О.Я., Ф. Верниволя // Там само. – 1863. – Кн. 1. – Вып. 2. – С. 8–16.

¹²⁵Сочиненія и издания Н. И. Костомарова // Там само. – Львовъ, 1863. – Кн. 1. – Вып. 2. – С. 161–163.

¹²⁶Там само. – С. 161.

¹²⁷Новинки // Слово. – 1862. – Ч. 86. – 31 октобрія (12 ноеврія). – С. 338.

¹²⁸Студинський К. Зв’язки Олександра Кониського з Галичиною в рр. 1862–1866... – С. 3, 4, 18.

¹²⁹Верниволя Ф. Дописи. Зь Полтавы / Ф. Верниволя // Слово. – 1862. – Ч. 32. – 25 цвѣтня (7 мая). – С. 127, 128; Ч. 40. – 23 мая (4 юнія). – С. 159; Ч. 43. – 2(14) юнія. – С. 168, 169; Ч. 45. – 9(21) юнія. – С. 177; Ч. 54. – 11(23) юлія. – С. 212, 213; Ч. 59. – 28 юлія (9 августа). – С. 233; Ч. 68. – 29 августа (10 септемврія). – С. 268; Ч. 74. – 19 семптемврія (1 октобрія). – С. 289; Ч. 83. – 20 октобрія (1 ноеврія). – С. 325, 326; Ч. 84. – 24 октобрія (5 ноеврія). – С. 328, 329; Ч. 97. – 8(20) декемврія. – С. 377; 1863. – Ч. 1. – 2(14) януарія. – С. 3; Ч. 5. – 16(28) януарія. – С. 21, 22; Ч. 29. – 13(25) апрѣля. – С. 117.

“Сестрам-галичанкам” знайшла відгук серед галицьких читачів. Звертаючись до галичанок, О. Кониський писав:

Гляньте сестры на Украину,
 На нашу розмову,
 Оббѣвьтесь теплымъ сердцемъ
 И горячимъ словомъ.
 Украина вамъ бажае
 И счастья и долѣ;
 Побажайте жь для Украины
 Предкѣвської воли¹³⁰.

У відповідь І. Якович надіслав поезію “Галичанки – сестрам українським”, в якій з позицій української національної єдності наголошував:

Галичанки, а я зь ними
 Вь отвѣтъ Украинѣ
 Посылаемъ щире слово
 Бодай на картинѣ.
 Ах бо доля – зла розлука –
 Що мати злучила –
 Зь вами – зь вами, любі сестры,
 Галичъ роздѣлила.

Поезія закінчувалася закликком до національного єднання галичан і наддніпрянців: За руску родину: / Спаси Боже! Спаси Галичъ, / Спаси Україну!!!¹³¹.

Відчуваючи посилення антиукраїнської політики російського царизму, О. Кониський в липні 1862 р. у розпачі написав, що “пропало все, нема й надѣи, якъ мертвецѣ народъ нашъ спить”¹³². Наприкінці 1863 р. у “Слові” (Чис. 85) з’явилося прохання про допомогу в галичан, підписане “Українець”. У ньому, зокрема, говорилося про антиукраїнські репресії в Росії, спрямовані проти “Українцѣвъ за те тільки, що вони Українцѣ”. Автор емоційно переконував, що “будемо бороться за свою правду, поки життя стане, ... живої души не останеться на Украинѣ”, водночас закликав “зъ нашого примѣру учѣться роспѣзнавать, що таке Москва”¹³³. Допис у “Слові” з’явився майже одночасно з протестом проти Валуєвського циркуляра на сторінках народовської “Мети” (Чис. 2)¹³⁴. Наддніпрянський автор (під псевдонімом “Українець”, мабуть, ховався Левко Гончаренко)¹³⁵ звернувся з проханням, щоби відзив передрукували всі слов’янські газети. Він очікував від “братівъ Галичанъ” симпатії до “братського нещастя”, “будемо бороться за свою правду, поки життя стане”¹³⁶.

¹³⁰ Верниволя Ф. Сестрамъ-Галичанкамъ / Ф. Верниволя // Слово. – 1862. – Ч. 47. – 16(28) юнія. – С. 184.

¹³¹ Якович І. Галичанки Сестрамъ Украинскимъ / І. Якович // Там само. – Ч. 50. – 27 юнія (9 юлія). – С. 195.

¹³² Верниволя Ф. Нема й надѣи / Ф. Верниволя // Там само. – Ч. 75. – 22 септемврія (4 октобрія). – С. 292.

¹³³ Українець Дописи. Зь України // Там само. – 1863. – Ч. 85. – 25 октобрія (6 ноемврія). – С. 336, 337.

¹³⁴ Дописі. Українець Зь України // Мета. – 1863. – № 2 (жовтень). – С. 149–154.

¹³⁵ Дей О. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.) / О. Дей. – Київ, 1969. – С. 371.

¹³⁶ Дописі. Українець. Зь України // Мета. – 1863. – № 2 (жовтень). – С. 154.

У відповідь “Українцю” редакція “Слова” заявила про намір стати “органомъ не самымъ галицко-рускимъ, но и вообще органомъ цѣлои Малои Руси”, “мы цѣлкомъ естественнo стояти должны... тѣлько за рѣдною братією, Мало-Русинами”¹³⁷.

Польсько-австрійське порозуміння і поступове перетворення Галичини в польську автономію, а з другого боку – Валуєвський циркуляр, антиукраїнські репресії в Росії завдали удар по українофільству. Зворотнім боком цього стало посилення про-російських настроїв у Галичині, що знайшло відображення на сторінках “Слова”. Зміну національно-політичної орієнтації газети засвідчила публікація статті І. Намовича “Поглядь в будучность” влітку 1866 р., що поглибила розмежування між галицькими народовцями й русофілами. Остаточно розійшовшись із русофілами, залишивши державну службу у Варшаві, П. Куліш в останній третині 1860-х років зосередився на підтримці народовського руху в Галичині. Переслідування української мови і культури в Російській імперії спонукало наддніпрянських громадівців звернути більшу увагу на Галичину, де в умовах конституційного австрійського режиму були легальні можливості для українофільської діяльності. П. Куліш спрямував зусилля на підтримку новоствореного журналу “Правда” у Львові (виходив із квітня 1867 р.), що на довгий час став провідним органом народовців і водночас єдиною загальноукраїнською трибуною літературного й наукового життя¹³⁸.

П. Куліш увійшов у ближчі відносини з галицькими народовцями, передусім із редактором “Правди” (з вересня 1868 р.) А. Вахнянином. У “Правді” він виступав як автор, публікатор чужих літературних текстів, меценат. Щоправда, свої нові твори, надруковані в 1868–1871 рр. в Австро-Угорщині, П. Куліш публікував анонімно або під новими псевдонімами (Павло Ратай, Опанас Прач, Денис Федоренко, Данило Коваль та ін.), знаходився поза межами Галичини¹³⁹. Найбільш тісною Кулішева співпраця з редакцією “Правди” була в першій половині 1869 р., зредагованих ним матеріалів вистачило і на друге півріччя. Перебуваючи під враженням знайомства з П. Кулішем, співробітник “Правди” І. Микита писав 14 липня 1869 р.: “Спосібність бачитися з Вами єсть найдорожою в моім життю... Ви моему бажанню добра нашому бідному народу вляли нову надію, показали певну дорогу”¹⁴⁰. Особистому знайомству А. Вахнянина і П. Куліша передувало все більше розходження останнього з попереднім редактором “Правди” О. Партицьким.

Тернополянин, учитель місцевої гімназії О. Партицький раніше листувався з П. Кулішем, а коли навесні 1868 р. забракло коштів на видавання часопису, він звернувся до нього за допомогою. Після деякого зволікання П. Куліш надіслав 100 руб.¹⁴¹, причому сподівався, що, надаючи фінансову допомогу, зможе перетворити “Правду” на власний орган¹⁴². У листах П. Куліша до О. Партицького в 1866–1868 рр. містилися

¹³⁷ Українець. Дописи. Зъ Украины // Слово. – 1863. – Ч. 85. – 25 октобрія (6 ноемврія). – С. 336.

¹³⁸ Студинський К. До історії взаємин... – С. 29.

¹³⁹ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш... – С. 252, 257.

¹⁴⁰ ЛННБ ім. В. Стефаніка НАН України. Відділ рукописів. – Ф.11 (Барвінські). – Од. зб. 3657. – Арк. 1, 1зв.

¹⁴¹ Про це, зокрема, писав О. Партицький Олександр Барвінському 2 червня 1868 р.: “Кулішъ приславъ гроші (100 рублівъ)...” (Матеріяли до історії зносин Галичан з Україною. Листи Омеляна Партицького до Олександра Барвінського // Руслан. – Львів, 1908. – Ч. 248. – 30 жовтня (12 листопада). – С. 3.).

¹⁴² Нахлік Є. Пантелеймон Куліш... – С. 260, 261.

настанови редакції журналу, огляд подій громадського життя Галичини. П. Куліш висловлював сподівання в листі від 28 травня 1867 р. із Варшави, що “помалу-малу визволитесь [галичани – *I. P.*] із-підь лядчини, не буде вона надь вашимь словомь панувати”¹⁴³. Письменник критично ставився до діяльності галицьких русофілів, що, за його словами, “нічогосінько... не втнуть безь рідного елемента, ... нехтують нимь сь химерної політики”. Однак він радив не вступати з русофілами в “завзяту сварку, допекаючи імь докорами”, бо це тільки відштовхуватиме русофільських діячів від народовців, а “вони [русофіли – *I. P.*] бь таки, може, схаменулись”¹⁴⁴.

Короткий зміст Кулішевих листів О. Партицький передавав О. Барвінському до Львова, з яким вони листувалися (останній опублікував листування у львівській газеті “Руслан” в 1908 р.)¹⁴⁵. У листах О. Партицький говорив про видавничі проблеми “Правди”. Зокрема 25 червня 1868 р. він писав до О. Барвінського про бажання П. Куліша надсилати “Правду” до Росії по кілька примірників кожного номера, щоб коштувало дешевше, а також про несприятливі “тамтешні стосунки”¹⁴⁶. Однак у П. Куліша поступово визрів конфлікт із неакуратним у листуванні О. Партицьким, якого він звинувачував у розтраті коштів. О. Барвінський пізніше згадував, що “знав дуже добре пок[іийного] Партицького... Жив він вельми ошадно і числився з кожним грошем та був незвичайно точний в грошевих справах”¹⁴⁷. Не порозумівшись з О. Партицьким, П. Куліш пішов на зближення з А. Вахнянином, на плечі якого з вересня 1868 р. лягло видання “Правди”¹⁴⁸. На бажання П. Куліша А. Вахняни прибув у січні 1869 р. до Кракова, де вони особисто познайомилися.

Розмова про видання “Правди” закінчилася домовленістю, що П. Куліш присилатиме матеріали для друку, а галичани повинні “усе порядкувати і дбати про передплатників”. Відтоді між двома діячами почалося листування – з 28 січня по 5 липня 1869 р. А. Вахнянин вислав П. Кулішеві 26 листів¹⁴⁹. Однак уже з перших днів виявилася напруженість у стосунках. У листах А. Вахнянина впадає у вічі те, що йому нерідко доводилося виправдовуватися перед П. Кулішем. “Не думайте, Добродію, що ми, Галичани, хочемо з Вась Українцівь жити, – писав А. Вахнянин у лютому 1869 р. – У нас немає людей розгардіяшнихь, щоби збиткували; у нась більшь бідовання, якь гаразду”¹⁵⁰. 2 лютого 1869 р. А. Вахнянин із боєм зауважив: “Коли немає у Вась ніякого довірря до мене, то покиньте мене... За такою працею гірко мені приходить слухати докори – а то до того ізь Вашого листу видна

¹⁴³ Листи П. Куліша до Ом. Партицького з літ 1866–8 / [подав К. Студинський] // Руслан. – 1908. – Ч. 2. – 3(16) січня. – С. 3.

¹⁴⁴ ЛННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 154 (Партицький О.). – Од. зб. 49. – Арк. 7. – 7 зв.

¹⁴⁵ Усього в газеті вміщено 34 листи О. Партицького до Ол. Барвінського – від 25 жовтня 1867 р. до 7 жовтня 1880 р., що переважно охоплюють початковий період видання “Правди” (1867–1868 рр.) (див.: Руслан. – 1908. – Ч. 248. – Ч. 289.).

¹⁴⁶ Материяли до історії зносин Галичан з Україною. Листи Омеляна Партицького до Олександра Барвінського // Руслан. – 1908. – Ч. 285. – 17(30) грудня. – С. 3.

¹⁴⁷ *Барвінський О.* Спомини з мого життя / О. Барвінський; [упоряд.: А. Шацька, О. Федорук; ред.: Л. Винар, І. Гирич]. – Нью-Йорк; Київ, 2004. – Ч. 1, 2. – С. 111.

¹⁴⁸ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 4.

¹⁴⁹ Листи було вміщено у книзі: *Вахнянин А.* Листи до Пантелеймона Куліша (1869 р.) / А. Вахнянин / [видав К. Студинський]. – Львів, 1908, а 26-й лист – у статті К. Студинського “Слідами Куліша” (Записки НТШ. Праці історично-філологічної секції. – Львів, 1928. – С. 285, 286).

¹⁵⁰ *Вахнянин А.* Листи до Пантелеймона Куліша (1869 р.)... – С. 56.

сильна злість на мене”¹⁵¹. Найбільшу увагу було приділено видавництву “Правди”, особливо фінансовому питанню. А. Вахнянин писав у березні 1869 р. про те, що часопис читають у Росії (“Правду” “висилаємъ порядно у Росию и всюди тамъ, де Ви розказали”)¹⁵². У середині 1869 р. “Правда” мала, за його даними, 276 постійних передплатників (“сталихъ предплатниківъ”), кількадесят примірників надсилали безкоштовно¹⁵³. “Фінансові клопоти мучили мене, – згадував А. Вахнянин. – Я писав і писав до Куліша, та не міг діждати ся грошевої присилки. Через те заквасили ся [зіпсувалися – *І. Р.*] наші дружні відносини”¹⁵⁴.

А. Вахнянин пізніше скаржився К. Студинському, своєму зятю, що найменші друкарські помилки драгували П. Куліша, листи від нього були “мало цікаві”, доводилося навіть давати “невеличкі домашні ошадности, яких Куліш довго не звертав”¹⁵⁵. Багатолітній Кулішевий соратник у Галичині І. Пулюй писав у спогадах, що вина в конфлікті “була не по стороні Куліша, а по стороні яких двох-трьох галичан”¹⁵⁶. Дійшло до того, що між П. Кулішем і А. Вахнянином у липні 1869 р. відбувся розрив стосунків. Не дочекавшись упродовж більш як року повернення власних коштів, витрачених на видавничі потреби, галичанин погрозив П. Кулішеві судом. Після ультиматуму тільки в кінці 1870 р. П. Куліш віддав необхідну суму. На його вимогу вони повернули один одному листи¹⁵⁷. А. Вахнянин і О. Партицький дали “стільки доказів безкорисної праці, – стверджував К. Студинський, – що закид Куліша про пропивання «по лакейськи» його грошей можна тільки взяти на рахунок його подражненої амбіції”¹⁵⁸. Інша річ, що А. Вахнянину не вдалося переконати П. Куліша у своїй правоті, а недовіру останнього підсилювали суперечки між самими галичанами. Так, А. Вахнянин у листі від 3 лютого 1869 р. писав про те, що “окрім мене ніхто для «Правди» нічого не робить; у насъ ледачі люде чи дурні – я не розберу вже сего”¹⁵⁹. Розірвавши стосунки з А. Вахнянином, П. Куліш водночас перестав фінансувати “Правду”, яка далі виходила коштом львівської громади¹⁶⁰.

У вересні–грудні 1869 р. львівські народовці, незадоволені Вахняниним одноосібним редагуванням “Правди”, спробували реорганізувати часопис. Група народовців на чолі з В. Навроцьким листовно звернулася до П. Куліша в жовтні 1869 р. із пропозицією “радикальної реформи” на наступний рік¹⁶¹. П. Куліш дав у грудні 1869 р. надії галицьким народовцям на об’єднання зусиль у видаванні часопису, що мав фінансові проблеми. Так, у відповіді П. Куліша з Відня 13 (25) грудня 1869 р. сказано, що наддніпрянські українофіли, щоб не замовкло “рідне слово”,

¹⁵¹ Вахнянин А. Листи до Пантелеймона Куліша (1869 р.)... – С. 38, 39.

¹⁵² Там само. – С. 70.

¹⁵³ Там само. – С. 100.

¹⁵⁴ Вахнянин А. Спомини з життя (Посмертне видане) / А. Вахнянин / [зладив К. Студинський]. – Львів, 1908. – С. 104.

¹⁵⁵ ЦДАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 77. – Арк. 6, 63в.

¹⁵⁶ Там само. – Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 1790. – Арк. 22.

¹⁵⁷ Студинський К. До історії зв’язків Куліша з Галичанами в р. 1869–70 / К. Студинський // Україна. Науковий двомісячник українознавства. – Київ, 1927. – Кн. 1–2. – С. 78.

¹⁵⁸ Там само. – С. 91.

¹⁵⁹ Вахнянин А. Листи до Пантелеймона Куліша (1869 р.)... – С. 40.

¹⁶⁰ Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження / Т. Батенко. – Львів, 1998. – С. 63.

¹⁶¹ Студинський К. До історії зв’язків Куліша... – С. 81, 82.

дають “грошеву допомогу, і се не багатирі, а такі люде, що від свого рота одіймають”. Водночас “Правду” на Україні неможливо передплатити, як він писав, “і п’яти примірників”, навіть до П. Куліша (Ратая) вона не доходить. Було зазначено, що “так мало в нас людей тямущих... та й ті порізнені між себе хатніми колотнечами”¹⁶².

Не вдаючись у деталі складних і суперечливих відносин між галичанами і П. Кулішем¹⁶³, хотілося б наголосити, що на перешкоді домовленостям обох сторін стали причини як об’єктивні, так і суб’єктивні. Зокрема, через брак коштів, П. Куліш приборігав наявні гроші на друк важливіших для нього біблійних перекладів, а його видавничий запал охолоджувала неможливість передплатувати “Правду” в Росії. Невдоволення П. Куліша, який хотів мати вирішальний вплив на редакцію, спричинило редагування часопису галицькими народовцями¹⁶⁴.

Упродовж першої половини 1870 р. “Правда” виходила як місячник під редакцією А. Вахнянина. Однак коштів львівської громади і частково віденських січовиків на видання катастрофічно бракувало, на шостому числі в червні 1870 р. часопис перестав виходити – був відновлений лише 15(27) квітня 1872 р., без участі П. Куліша. Про грошові нестатки “Правди” неодноразово писалося в тогочасному листуванні галичан і наддніпрянців. Зокрема Осип Барвінський у листі до свого брата Олександра 10 березня 1870 р. скаржився, що “Правда” має передплатників “дуже мало”, не більше 130, без допомоги “Українців... не виждемо... Звідкіля грошей узяти? звідкіля материялу?”¹⁶⁵. У падінні часопису завинив і П. Куліш, який, звичайно, не був зобов’язаний фінансувати “Правду”, але сам давав підстави галичанам сподіватися на допомогу і не завжди дотримував слова. По черзі розійшовся він із галицькими народовцями, з якими мав близькі контакти в кінці 60-х – на початку 70-х років: спочатку з О. Партицьким, А. Вахнянином, у 1870 р. – з М. Подолинським і В. Барвінським, пізніше – з І. Пулюєм, а з О. Барвінським листувався з перервами з 1869 по 1890 рр.¹⁶⁶.

Характерним епізодом у взаєминах П. Куліша з галичанами була спроба співпраці з братами Барвінськими у другій половині 1870 р. Вони познайомилися влітку 1869 р., коли П. Куліш 27 липня заїхав у Шляхтинець на Тернопільщині, де перебували в родичів брати Олександр, Осип і Володимир. “Куліш очарував нас усіх..., ми почувися собі зовсім рідними”, – писав Олександр Барвінський у спогадах. Відтоді між ним і П. Кулішем почалися “справдешні дружні взаємини”, що тривали до початку 90-х років, попри “хмаринки непорозуміння” в окремих випадках та ідейні хитання самого П. Куліша¹⁶⁷. О. Барвінський визнавав пріоритет П. Куліша на своє ідейне становлення, писав у липні 1869 р.: “Не одно бь я ще мавь поспитатись, не одной мудрої та щирої ради послухати, не одной науки почути”¹⁶⁸. П. Куліш прямо наголошував О. Барвінському 8(20) червня 1869 р., що галицьке письменство “ще не вбилось у колодочки, вилупившись під крилом словесности української”¹⁶⁹.

¹⁶² *Студинський К.* До історії зв’язків Куліша... – С. 82.

¹⁶³ Більш детально див.: *Студинський К.* До історії зв’язків Куліша... – С. 76–93.

¹⁶⁴ *Нахлік Є.* Пантелеймон Куліш... – С. 279, 280.

¹⁶⁵ *Студинський К.* Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр.... – С. 101.

¹⁶⁶ *Студинський К.* До історії зв’язків Куліша... – С. 93.

¹⁶⁷ *Барвінський О.* Спомини з мого життя... – С. 230, 235.

¹⁶⁸ ЛІННБ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. – Ф. 11. – Од. зб. 4444. – Арк. 4.

¹⁶⁹ Там само. – Од. зб. 1560. – Арк. 18.

В. Барвінський листовно звернувся до П. Куліша з пропозицією реорганізації “Правди”, що той підтримував. Протягом вересня–жовтня 1870 р. П. Куліш обговорював можливість подальшого видавання часопису, обіцяв у листах Барвінським 600 гульденів річної допомоги. Про це, зокрема, просив Володимир, на якого, або на його брата Олександра, передбачалося покласти обов’язки редактора. “Дамо Вам 600 гульденів підмоги на рік, – повідомляв П. Куліш 26 вересня 1870 р., – та й робіть з «Правдою», що зможете; ми ж не мішатимемось у редакцію”¹⁷⁰.

Пізніше в П. Куліша виникла ідея заснування “прискриночка” – спеціального фонду для підтримки української інтелігенції, до якого мали надійти кошти від продажу його “Псалтиря”. Він писав О. Барвінському 2 травня 1871 р.: “Обертатиме сі гроші на народне діло, коли всі три брати будуть про яку річ однієї думки. Коли ж думатимете про що різно, то я собі застерегаю право декретування”¹⁷¹. П. Куліш листувався щодо “прискриночка” в першій половині 1871 р. із В. Барвінським, якому пропонував взяти участь у створенні грошового фонду, що допоміг би подолати “деморалізацію” серед галичан¹⁷². Серед паперів В. Барвінського зберігся Кулішевий лист 1871 р., за словами І. Франка, “соборне посланням Куліша галичанам”¹⁷³. Від імені наддніпрянців П. Куліш писав про прагнення вдихнути в галичан “жывого, нескаличеного духа українського... , школою вашою мусуть бути школа українська, оберта... на етнографію”. Галицьких авторів тільки тоді читатимуть “на України, колы вы пріймете смакь український”, тоді Галичина зіллється “духомь своимь зь Україною вь єдине тило”¹⁷⁴. У планах П. Куліша восени 1870 р. було “обернути” “Правду” на політично-літературну щотижневу газету, що дало би змогу ефективніше пропагувати ідейні погляди народовців, протистояти газеті “Основа”, що почала виходити з вересня того ж року у Львові. П. Куліш виступав проти угодовства Ю. Лаврівського, писав В. Барвінському, що “мусить «Правда» стояти й проти польських зусиль на деморалізацію Русі”, обурювався проти самої назви газети – “Основа”, що “кинула камінь” на петербурзьку “Основу”¹⁷⁵. У листі до В. Барвінського в жовтні 1870 р. він наголошував: “Ляхи тепер нависли над Вами, щоб Вас зажерти, – не дайтесь!”¹⁷⁶.

На початку 70-х років П. Куліш остаточно втратив інтерес до “Правди”, інформував Осипа Барвінського 6 жовтня 1870 р.: “Про «Правду» мушу Вам сказати, що не буду писати до неї нічого, бо не маю часу”¹⁷⁷. Кулішевий лист до Д. Танячкєвича 25 червня (7 липня) 1869 р. відверто наголошував, що “на самих Ваших Галичан нема надії, як се покаже «Правда». Що там є з України, то се прислано навманя. Тепер воно є, а потім не буде, и редакція навіть не має способу прохати таких

¹⁷⁰ Барвінський О. Спомини з мого життя. Додаток... – С. 159.

¹⁷¹ Там само. – С. 163.

¹⁷² Листування П. Куліша з В. Барвінським опублікував І. Франко в журналі “Кієвская старина” (Миронъ Переписка Кулиша съ Володиміромъ Барвинскимъ вь первой половинѣ 1871 г. // Кієвская старина. – 1898. – Т. 63, октябрь. – С. 83–117.

¹⁷³ Переписка Кулиша съ Володиміромъ Барвинскимъ... – С. 115.

¹⁷⁴ Там само. – С. 116, 117.

¹⁷⁵ Студинський К. До історії зв’язків Куліша... – С. 89, 90.

¹⁷⁶ Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані / [ред. Ю. Луцького; передм. Ю. Шевельова]. – Нью-Йорк; Торонто, 1984. – С. 201, 202.

¹⁷⁷ ЦДАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 182. – Арк. 6.

людей, що до неї прихильні, бо вони з своїм авторством криюцця”¹⁷⁸. “Галичина не здоліє виставити Україні чесного контингенту до їх спільного діла”, – писав письменник Олександр Барвінському 6 липня 1873 р.¹⁷⁹. П. Куліш зазнав гірко розчарування в наслідках своєї діяльності в Галичині¹⁸⁰.

З іншого боку, зневіру в можливостях продуктивної співпраці з українськими діячами Наддніпрянщини відчували галицькі народовці. Про це, зокрема, свідчить лист М. Подолинського 7 січня 1870 р. до А. Вахнянина. Галичанам не можна “ити рука в руку с теперішними проводирями українськими, – писав автор. – Се люде не нашої почви. Для нашої мови, для нашої літератури вони більше вчинили и вчинять, як ми, но ніколи для нашої української справи у Галичині... Не Українців се заслуга, що ми в Галичині вродились..., ми в Українців лише дуже маленькою и поганенькою причіпкою..., в нас же Українці теперішні нічо инше, як суха рука, рука нещаслива, всушена кацапами, котра на вольній землі нічого посіяти не зможе”¹⁸¹. В. Навроцький скаржився М. Бучинському 19 червня 1870 р. про апатію серед народовців, що “Правда” “нас знищила матеріально і морально”¹⁸².

Внесок П. Куліша в розвиток наддніпрянсько-галицьких взаємин, ідеї української національної єдності важко переоцінити, особливо в 1860-х роках. “Він був великим речником єднання Галичини з Україною, – підсумовував К. Студинський, – хоча в тому була його хиба, що весь монополъ цього єднання хотів узяти виключно у свої руки”¹⁸³. П. Куліш заохочував галичан у листуванні до видавничої діяльності, поширення просвіти серед простолюду рідною мовою, активно публікувався в місцевій пресі. Однак на перешкоді стосункам П. Куліша з галицькими народовцями стали його авторитаризм і примхливість, що пояснювалося особливостями характеру, відмінній ментальності сторін. Молоді галицькі українофіли у відносинах із наддніпрянцями схилилися до демократизму, самостійності у вчинках, тоді як П. Куліш – і в силу своєї вдачі, виховання та досвіду роботи в умовах жорсткого адміністрування, і як старший за віком – тяжів до авторитаризму¹⁸⁴. Про ментальні причини конфлікту галицьких народовців із П. Кулішем справедливо писав В. Навроцький М. Бучинському в січні 1870 р.: “Він нашого парламентарного язика не розуміє, так як ми – его абсолютистичного”. Пояснювалося це тим, що П. Куліш виріс у Росії, а галичани – у “свобідній” Австрії¹⁸⁵. М. Бучинський і В. Навроцький навіть називали П. Куліша “вихованцем царату, неволеним и радим неволити”¹⁸⁶. Упродовж 70-х – на початку 80-х років П. Куліш декілька разів бував у Галичині, але вже не мав підтримки серед місцевих українських діячів.

Отже, наддніпрянські діячі відіграли важливу роль у виданні української преси в Галичині в 1860-х роках. Саме утворення народовських громад у краї відбулося

¹⁷⁸ Інститут літератури ім. Т. Шевченка. Відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 3 (Франко І.). – Од. зб. 4230. – Арк. 49.

¹⁷⁹ Барвінський О. Спомини з мого життя. Додаток... – С. 167.

¹⁸⁰ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш... – С. 305, 319.

¹⁸¹ Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр... – С. 121, 122.

¹⁸² ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 178. – Арк. 28.

¹⁸³ Студинський К. До історії взаємин... – С. 30.

¹⁸⁴ Нахлік Є. Пантелеймон Куліш... – С. 292, 293, 294.

¹⁸⁵ ЦДІАЛ України. – Ф. 362. – Оп. 1. – Спр. 178, Арк. 2.

¹⁸⁶ Студинський К. Галичина й Україна в листуванні 1862–1884 рр... – С. 397.

під ідейним впливом наддніпрянських громадівців-українофілів, поширення творчості Т. Шевченка, що стало можливим в умовах запровадження конституційного устрою і децентралізаторських перетворень у Габсбурзькій монархії. Галицькі народовці пропагували твори українських письменників Наддніпрянщини, наближали місцеві мовні норми до загальноукраїнських – використанням кулішівки, фонетичного правопису, утверджували українську історичну свідомість у краї. Редакції часописів ранніх народовців (“Вечерниці”, “Мета” тощо) передруковували твори з наддніпрянських видань, передусім упорядкованого М. Максимовичем у Києві альманаху “Киевлянин” (1840 і 1841) та петербурзької “Основи” (1861–1862), зв’язки галицьких видавців із наддніпрянцями були спорадичними. Причому наддніпрянські громадівці друкувалися не лише в народовських часописах, а й у русофільському “Слові” до середини 60-х років. Після розриву з Галичиною П. Куліша, що започаткував сталі наддніпрянсько-галицькі відносини і мав серед наддніпрянських діячів найбільший вплив на місцеву молодь (особливо з початком виходу львівського журналу “Правда” в 1867 р.), в ролі чільного представника Наддніпрянської України на початку 70-х років виступив М. Драгоманов.

Ігорь Райкивский. Участие надднепрянских деятелей в издании украинской прессы в Галичине в 1860-х годах

Освещено роль украинских деятелей Надднепрянщины в издании украиноязычной прессы в Галичине в 1860-х гг. Редакции журналов ранних народовцев (“Вечерницы”, “Мета” и др.) перепечатывали произведения из надднепрянских изданий, прежде всего изданного М. Максимовичем альманаха “Киевлянин” (1840 и 1841 гг.), петербургской “Основы” 1861–1862 гг., связи галицких издателей с надднепрянцами были спорадическими. Наибольшее влияние на народовские издания в 60-е гг. имел П. Кулиш, особенно на журнал “Правда” во Львове с 1867 г. До середины 1860-х гг. украинские громадовцы печатались в руссофильской газете “Слово”. Публикации украинских писателей в галицкой прессе приближали местные нормы к общеукраинским, распространяли осознание своей принадлежности к единому украинскому народу.

Ключевые слова: надднепрянские деятели, украинская пресса, журнал, влияние.

Ihor Raikivs'kyi. The participation of prominent figures from Dnieper Ukraine in the publication of Ukrainian press in Galicia in the 1860s

The article analyses a role of prominent Ukrainian figures from Dnieper Ukraine in the publication of Ukrainian press in Galicia in the 1860s. The editors of early populist periodicals (*Vetshernytsy*, *Meta* and others) republished works from almanacs *Kyevlianin* edited by Mykhaylo Maksymovych (1840–1841) and from the Petersburg-based *Osnova* (1861–1862). The relations of the Galicia’s publishers with their colleagues from Dnieper Ukraine were sporadic. Panteleimon Kulish was the most influential among populists in the 1860s, particularly for the L'viv magazine *Pravda* beginning from 1867. Up to the mid-1860s Ukrainians published in Russophile magazine *Slovo*. The publications of Ukrainian writers in the Galicia’s press brought the local language norms nearer to general Ukrainian norms and raised awareness of their belonging to the unitary Ukrainian people.

Key words: prominent figures from Dnieper Ukraine, Ukrainian press, magazine, impact.